

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr.

64

Fylke:

Troms

Tilleggsspørsmålnr.

Herad:

Astafjord

Emne:

Død og begravelse

Bygdelaq:

Sorgårdene

Oppskr. av:

M. Mykholm

Gard:

Rensa

(adresse):

Rensa, Tovik

G.nr.

80

Br.nr.

8

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Dødsvarser.

1. Folk i gamle dager trodde på flere slags dødsvarser. En sa at folk var feig når ^{det} merket seg at slike varser viske seg. No dyr var det særlig kalbua (og hubroen), reven, ravnem og kråka som kunne varse dødsfall. Særlig var det et ondt varsel når hubroen skrek. Når ravnem og kråka skrek når de flaug over gården, kunne det betyd dødsfall. Dødsfall i fjøst kunne også betyd dødsfall i huset. De gamle snakket også om feigdefiske. Var det noen som fikk en særlig stor fiske, f. eks. kveite, eller en skrygg fiske som ikke var vanlig, kunne det betyd at noen var feig i familien. En trodde også på såkallede feigdelys.
2. Det er ikke kjent her at en fiske varser ved særlige anledninger: årets løp

2.

3. Det er ikke kjent at folk hadde midter til å få vite hvem som skulle dø i løpet av året, men jeg har hørt at en kunne bruke salmeboka for å få vite om det var noen i familien som skulle dø i løpet av året. Heldet ved årsskiftet kunne en ha salmeboka og åpne den bak seg. Viste det seg at en traff på liksalmer, mente en å unneke dødsfall i huset. Det var noen som mente seg å være sanndrømt. De mente nok ved drømmen å kunne forutsi om en bestemt person var feig.
4. Se svar på sp. 3!
5. Samle folk kjenner ordet feigdels. Hvordan kunne det seg er ikke kjent.
6. Ukjent.
Dødsliet.
7. Det er ikke kjent at en mente at den døende skulle være på et bestemt sted i huset.
8. Ukjent.
9. Jeg har hørt om en mann i gamle dager som var beskytt for drap, men det kunne ikke bevises. Da han skulle dø, viste seg at han ikke kunne utbænde selv om han sa ut som livløs. Da tok en i huset og kvelvet ei gryte over hode på han.

- Da døde han. Ellers har jeg ikke hørt om noe som kunne lide dødskampen.
10. Det var ikke skikk å sende bud eller presken. Han bodde så langt borte.
 11. Heller ikke var det skikk med utdeling av nattverd.
 12. Det var ofte vanlig å sende bud eller naboen når en skulle dø, helst eldre og arverdige folk.
 13. Det var ofte at den døende bestemte hvordan gravferden skulle være.
- Tiden mellom dødsfallet og begravelsen.
14. Var det noen som døde særlig stille brukte en ofte ordet somna. En sa at de "somna av verdä".
 15. Det var helst skikk å bruke et spill. Holdt en spillet fram for munnen eller nesen og det ikke vises pukt på spillet, bodde en å være viss på at døden var inntrådt.
 16. En har ikke noen kjennskap til fortellinger om skinnsløde luvbyggda.
 17. Straks døden var konstateret, var det skikk å lukke øynene til den døde og legge en mynt på øyelokkene. Mynt brukes helst ikke nå.
 18. Det var også skikk å legge ei salmebok under haka. En

- 4.
- kunne også binde underkjeruen
 opp med et bind eller lignende.
19. Slektingene ble snarest var-
 slet om dødsfallet. Også me-
 boene kunne varsles.
20. Det var ikke noen bestemt
 som ble smut som hud.
21. Ukjent.
22. Straks dødens innbrådte, var
 det vanlig skikk å stause
 klokka. En bar også ut
 de hellige snøblene, hengt
 klode foran klokka og spilt
 og helst lakner foran vindue-
 ne.
23. Som oftest ble liket liggende
 i senga til en firket kiste.
24. Var en redd for at liket kunne
 gå snarere i oppløsning på
 grunn av varmen i senga,
 kunne det hende at en la
 liket på et bord eller stort
 bord.
25. En kjenner ikke til at en
 la haln på bordet eller brett
 et.
26. Folk i gamle dager brukte
 haln eller strå både i sen-
 ga og i likkista. Dette mener
 en var grunnen til ordlaget
 ligge på likestrå. "Det var vel
 helst for liket ble lagt i kista
 at det "la" på likestrå."
27. Senghalmen ble helst brunt
 eller at liket var blitt lagt i

kisla.

28. Det var nok ikke vanlig at klærne ble brent. De økonomiske forhold gjorde det ofte at man ikke hadde råd til det, men ved smittsomme sykdommer (køling) ble alt brent (klær som tilhørte den avdøde). Det var ikke vanlig skikk å brenne klærne sammen med senghalmen.
29. Her hos oss er det vanlig mering at "likestrå" er det samme som senghalmen.
30. Det var vanlig skikk å stelle liket samme dag som det ble lagt i kisten.
31. Eldre arverdige kvinner på gården brukte vanlig å stelle liket. Mest var det noen bestemte kvinner som brukte å gjøre det.
32. Tøen bestemt klededoakt brukes ikke, men ulvsaugt var de klidd i sorte klær.
33. Håret ble oftest klippet og skilt.
34. I gamle dager gikk mennfolkene med halskjegg, og da var det vanlig å klippe skjegget. Senere da de var glattbarbert, var det almindelig å barbere liket.
35. Det er ikke kjent.
36. Det var vanlig å vaske hele kroppen på liket.
37. Det er ukjent at en brukte å drikke likvannet som medisin.

Likkklar.

38. Kledde liket eller sväpte det.
39. En brukte ordet likklar (dialekt: likklea).
40. Likklaken er kjent her. Det var så stort at det kunne dekke hele liket. Det ble lagt over liket når det var skilt og lagt i kisten.
41. Brudelinet var som regel ikke brukt.
42. Liket ble oftest kledde i underklar. Det var meget sjelden at liket ble kledde i overklar.
43. Det har ikke vært skitsk å bruke brudgomsstjorde eller brudelinnet på liket. Det var sjelden en hadde likstjorde liggende ferdig.
44. Det var ikke skitsk å ha likklov av lin.
45. Føtterne måtte ikke være symmetriske.
46. Liket skulle ha bare strømper på føtterne.
47. Det var meget sjelden at liket hadde noe på hodet.
48. En kjenner ikke til at det var forskjell på likklar.
49. Jeller ikke kjenner en til at barnelkoner hadde særskilte likklea.
50. Blonder ble ofte brukt, helst på kvinnelik.
51. Kjøpte likklar ble litt eller litt vanlig for ca. 40 år siden.
52. Nå bruker en bare kjøpte likklar. Under siste verdenskrig var det vanlig å bruke likklar av papir.

men nå bruker en bare likklar
av høy.

53. Det vanlige navn på likklar
er liksvåps. Det gjelder også
for kjøpte likklar. Dette navnet
har vært brukt fra gamle
tider.

54. Ukjent.

55. - " -

56. - " -

57. - " -

58. Fra gamle dager var det ofte
almindelig at gamle folk hadde
de kisten stående ferdig, un-
der tiden flere år før en døde.

59. En kjenner ikke til at det bare
ble brukt lunagler.

60. Skopper av tau ble vanlig
brukt før. Nå brukes andre
sak av metall.

61. Kisten ble laget av en snikker
i bygda. Helst var det en bes-
skent snikker som utførte dette
arbeidet.

62. Før var det vanlig å ha sorte
kister. Det er ikke noen som kan
gi opplysning om hvordan den sorte
fargen ble laget.

63. For ca. 40 år siden begynte folk
å bruke hvite kister.

64. Ukjent.

65. Fra gamle dager brukte de halme
eller høy. Etter at en begynte
å kjøpe likkister fra byene,
fulgte som regel hoveloppon med

i kista.

66. Pulen i kista ble som regel fylt med høy. Det kunne hende at en tok i pulen som brukes i en sang. Humleblad brukes ikke.

67. Nå blir kista alltid bejdet i byene hos snekker som driv på med den slags. Som regel er den hvit, men den kan også være eikemalt (brun).

68. Det har hendt at sieskua og den dødes ring har fulgt med i kista, men ellers har jeg ikke hørt at det har vært lagt noe annet i den.

69. Ukjent.

70. Ofte har en et kors av tre oppå på lokket. Eller kunne den være pyntet med border av forgyllt papir langs hjørner og kanter. Hvite kister er som regel strødd med hvit singel i malingene. Korset på lokket kan også være av forgyllt papir (papp).

71. Ukjent.

72. — " —

73. — " —

74. Det har vært en meget gammel skikk (og er det fremdeles) at naboe og sketninger møtte fram nær liket ble lagt i kisten til en kort andaktslund. Det kalles her at en skal bare

- den døde ut" eller "synges liket ut".
75. Det har allid vært bevestringes
en slik anledning. Fest eller
dans i slike høve ville her
bli regnet som en skandale.
76. I gamle dager måtte likene føres
med båt til kirkegården. Derfor
henskte det ofte at kista ble satt
i ~~naustet~~ naustet. Lørlig var dette like-
felle ~~naustet~~ den døde hadde vært
en gammel fisker. Ellers ble
kista satt på låven, i stabbu-
ret eller et annet uthus. Vårings-
huset var i regelen så lite at
det var ikke plass for kiste der.
Nå hender det ofte at liket
blir stående i ei skue i huset.
Men det kan også nå bli
satt i et uthus, men om-
brent aldri i naust.
77. Ble liket satt i et rom i hu-
set, ble rommet ordnet på same-
ne måte som når det lå
på likstrå (se svar på sp. 22?).
78. Ble kista satt på låven eller i
et annet uthus, var det ikke
noe pynt der. En dekket kista
med et seil eller lign. Så sør-
get en for at det ikke skulle
lekke på kista, og hvis uthu-
set hadde vinduer, ble det hengt
noe foran dem.
79. Barsal eller bartnyffe har ikke
vært brukt her
80. Se svar på sp. 79!

81. Bar ble ikke strødd på på gravferdsdagen.
82. Liket skulle alltid ligge med henen mot døra.
83. Lokket ble alltid lagt på, men en brukke ikke å spikre eller skru lokket fast på på gravferdsdagen.
84. Ansiktsduken var på skapelse som en lommeduk, men noe større.
85. Den har alltid kalles ansiktsduk. En gammel kone sier at hun har hørt navnet salvet, men hun visste ikke hva det betydde.
86. Det hendte at naboer, venner eller slektninger kom for å se liket mens det lå i kista.
87. Dørvkapell er ikke bygd i hus bygda, men ved den ene kirkegården er det bygget et såkalt blokkhus, hvor lik langveisfra kan settes inn for til begravelsen skal foregå.
88. Se svar på sp. 87!
89. ^{Sorg}Støy og larm skal mest mulig unngås mens liket er på gården. Er det naboer som bor nær, blir det som regel tatt hensyn til den døde der også.
90. En kjenner ikke til at noe annet ble gjort.
91. Naen bestemt sørgebud er ikke

kjent her.

92. De pårørende skulle ikke delta i fester eller annen fornøynelse mens liket var på gården og helst en hid eller, men noen påførsall hid er ikke kjent.
93. Helst kvinnur var som regel kledd i sort både på begravelsesdagen og en hid før og etter. Det har vært skikket i den senere tid at en har gått med sort band om høyre arm.
94. Noen særskilt sørgebrakt for enkun kjennes ikke her.
95. Ukjent.
96. — " —
97. — " —
- Synge ut liket.
98. Noen bestemt dag for likeserdens har ikke vært brukt her.
99. Det vanlige ord var begravelse.
100. Som regel var liket satt ute på kurnet, da det var liken plass inne i gamle dager. Var det satt på låven eller i ernauset, ble det som regel sunget ut der, særlig hvis høyet var bode på låven. Nå er vanningstusene bygd så pass store at liket ofte ble satt inne i ei stue når det ble sunget ut, men i godves er det ofte vanlig at det ble satt ute på kurnet. Det var oftest at låven i kutsen ledet salmangeren. Først ble

- det sunget en salme og en holdt
 en kort tale (det var helst lær-
 ren som gjorde det). Så ble
 det altes sunget en salme.
101. I gamle dager var det vanlig
 at lokket ble tatt av kisten,
 og ansiktet på liket var bart
 mens andakten ble holdt. Un-
 der tiden ble lokket tatt av for
 andakten for at folk skulle
 se liket, og så ble lokket lagt
 på.
102. Det har ikke vært skikk å leg-
 ge et åkle på kisten.
103. I gamle dager var det ikke
 skikk å bruke lys, men nå
 er det ofte bruket lys når li-
 ket ble satt inn i ei skue.
 De ble som regel satt på et
 bord et stykke fra kisten.
104. Det er vanlig at det brukes lys.
105. Lydene ble oftest sløkt når
 kisten ble lært ut.
106. Det har ikke vært skikk her
 å brenne lys foran kisten.
107. Se svar på sp. 106!
108. — " —
109. Ukjent.
110. Våkanall er ukjent her.
111. Se svar på sp. 110!
112. Ukjent.
113. For brukte folk å synge likesal-
 menne langsomme en vanlig.
114. I gamle dager handlet det om

- brunt aldrig at presken var tilskede i heimen da det var så langt til han. Nå er det vantig at presken er tilskede eller at kommunikasjonene er blitt bedre.
115. Det er først i de siste årene at det er blitt vantig skilt.
116. Som før vant var det ofte vantig at lauren i krusen var den som sang liket ut.
117. Å drikke velfarskøl" har aldri vært brukt her. Det har vært vantig oppfatning her at det like passet å drikke rusdrikke i en begravelse.
118. Se svar på sp. 117!
119. Det har ikke vært noen fast regel for hvem som skulle bære liket ut. Som regel var det unge, kraftige menn.
120. Som regel brukte ikke de pårørende å bære, men når det var vanskelig med dorøpningene, kunne også de pårørende være med å bære. Utenfor huset var ikke de pårørende med å bære. Jeg vært med enkelte tilfelle at når far eller mor skulle begraves, og de etterlot flere sønner, kunne de bære sin far eller mor ut.
121. Det er omtrent samme regel nå.
122. Liket måtte alltid bære med fotenden ut.

123. Ukjent her.
124. Ukjent.
125. Einbar har allis vart skredd på gårdsplassen og med til hovedveien. Senne har en og så brukt granbar.
126. Kisten bli som regel satt ned på kramt før den bli satt på vagna.
127. Skjink har ikke vart brukt.
128. Kvinner har fra gammel tid også fulgt med likferda. Men i gamle dager, da en mikkke ro med liket, var det som regel få kvinner som fulgte med på gravferda.
129. Det har ikke vart skikk at bare på fulgte med til kirkegården.
130. Se svar på sp. 128!
131. Ja, det har ^{vart} nok den oppfatning her fra gammel tid at det var et mikk på åskleie før den døde at mange fulgte bare til gravva.
132. Var viien kort til kirkegården kunde det at ^{det} var skredd med bare fra begravelsesgården og helt til kirkegården. Enkille ganger har det kunn at en laget areport over åpningen til kirkegården. Det er vanlig skikk at ved hver gård skroer en bare på hovedveien der liket kjøres. Fgama

le dager, da de måtte ro med
liket, var det bare strödd bar
på gårdsplassen.

133. Bar som var strödd på hoved-
veien av naboer som en kjör-
te forbi, var laget som en
rund pukk på veien, som
en rund ring, eller som et
kors. Ofte var det lagt blom-
ster og blad mellom barene.
134. Det er vanlig å huse flagg på
halv stang når noen er död
ikke bare på gården, men
også i hele grunda. Flagg på
halv stang brukes når en fikk
vide at noen var död, og
når han var begravt, ja, ofte
også når han bærer ut. Skik-
ken med flagg på halv stang
begynte da en tok til å an-
skaffe seg flagg.
135. Samtlige i hele grunda bruk-
ter å huse flagg.
136. Nei, det er ikke skikk her.
Flagget på halv stang brukes
en full til kvelds.
137. Se svar på sp. 136!
138. Skikken som ovenfor er nevnt,
har alltid vært brukt.
139. En bruker undertiden å synge
en kort salme når liket bærer
fra gården og ned til hoved-
veien, men det er ikke skikk å
synge før de kommer på kir-
kegården. I gamle dager, da folke

målte se med likene over to mil til Fluslat kirkegård, brukte folk å synge salmer under veien, først når de la fra land, og senere når de rodde forbi hver gård, og så når de kom dit de skulle la liket på land.

140. Ukjent.

141. Se svar på sp. 139!

142. Ukjent.

143. — u —.

144. Liket ble satt på benker eller kasser når en holdt andakt på landet, men det hendte ofte at de satte liket på marken under bevingene.

145. Var veien ujvn, brukte de å legge to sekker fylt med troy eller halv under. Men som regel ble kista satt på vagnen uten underlag. En brukte alltid å reise kista forsvarlig.

146. En kjemur ikke noe regel for det.

147. Ukjent.

148. Kjöringen skulle helst foregå langsomt. Nå bruker en mest lastebil å kjöre lik med, og da skal det også kjøres langsomt.

149. En brukte ikke flere enn en best til kirkegården. Likfølget brukte som regel å gå. Nå hender det underveien at en liser drosjer til eldre folk. På tilbaketuren

- er det vanlig å kjøre hurtig.
150. Som regel var det han som eide busten som kjørte.
151. Kjøren gikk både ved siden av vognen eller ved siden av herren.
152. Dinstykket har ikke vært brukt her.
153. Slike sleder forekommer ikke her.
154. Ukjent.
155. — " —
- På kirkegården.
156. Som oftest var det de samme som bar liket ned til hovedveien. Når kisten kom til grava, ble den satt på marka på gravkanten, inntil den kunne heises ned i grava.
157. Redskapene ble oppbevart i klokketunet der en har slikt. Ellers ble den oppbevart hos gravene.
158. Redskapene eies av kommunen.
159. Se svar på sp. 156!
160. Ingent sjeldne ganger kunne det legges et sort klede over busten.
161. Når det er prest tilstede, bruker han å forutle ved begravelse på gården, og da følger han alltid med likfølget fra gården og til kirkegården. I gamle dager da folk måtte ro til Fberstad, brukte presten å gå til kirkegården når han hørte kir-

- nekklakken begynte å slå.
 162. Ukjent.
 163. Det hender enkelte ganger at be-
 gravelsen foregår fra kirken,
 som står et godt stykke fra
 kirkegården. Når begravelsen fore-
 går fra husene, brukes en ikke
 å bære liket til kirken.
 164. Det var ofte skittet før, mens
 nå brukes det ikke.
 165. Ukjent.
 166. - " -
 døravren.
 167. Det er vanlig at de pårørende
 til den avdøde bruker å kass-
 le opp grava, men det har
 alltid vært valgt en som
 har å påvise hvor det skal
 graves, og han kalles ofte gra-
 ver. Hvis den døde ikke har på-
 rørende, har han plikt til å sø-
 ge for at gravene blir oppkastet.
 168. Ukjent.
 169. Se svar på sp. 167! dørava blir
 oppkastet dagen før begravelsen.
 170. Som regel er det naboer som
 kaster igjen grava, helst skaks
 eller at det er sunget på grava
 eller eller jordpåkasting.
 171. Jeg har sett at de nærmeste på-
 rørende kunne ta en håndfull
 jord og kasket ned på kirken
 før graven ble kasket igjen.
 172. De fleste anså den helst som
 en pen skikk.

173. De pårørende bruker å skjære til et bordstykke som de satte ned på grava. Den avdødes forbokstaver ble skåret inn i bordstykket.
174. De brukte å legge opp en forholdsvis stor forhøyning på grava, kledde den med torv eller sort jord. Så fikk de en snikke her til å lage et trekors eller merke med forskjellig slags form. Avdødes navn ble da malt på merket. En tid var det skikke å kjøpe gravmerker av ovalen. Men er står det graver ble det inntil gjort med.
175. Det er helst om sommaren at folk går og pynter gravene, men naar bestemt dag er det ikke skikke at en bruker. I de siste årene har enkelte satt lys på gravene på juleaften.
- Særlige tilfeller.
176. Det har ikke forekommet selvmord her i bygda så langt tilbake som jeg husker. Men i nabobygda (Fhestad) var jeg tilstede ved en selvmorders begravelse, og han var pyntet på samme måte som andre døde.
177. Han ble båret gjennom kirkegårdsporten.
178. Ukjent.
179. Jeg har ikke hørt at selvmordere ble begravet utenfor kirkegården.

180. De ble begravet på samme måte som andre.
181. Det er ukjent her at de tidlige fødte barn ble slukket inn i kirkemuren.
Dravöl.
182. En bruker helst ordet begra
velse, gravöl kan også være
brukt, men sjelden gravferd.
183. Det har ikke vært noen fast skikk
om hvem som skulle be til be-
gravelse. Nå er det skutt med
å sende folk for å be til begra-
velse. En sender ofte lysning i
avisene eller utler opp plakater i
butikkene.
184. Se svar på sp. 183!
185. Ukjent.
186. En har ikke noe fast skikk
for bearnmannen.
187. Ukjent.
188. — " —
189. — " —
190. Begravelser har aldri vært mer
enn en dag!
191. Det vanligste er nå at det ikke
er noe bevertning for graver-
dere, men før var det også et
måltid for en for til kirkegår-
den. Det var således to måltid-
er i gamle dager, men nå bare
ett. Jeg har bare vært i en op
begra
velse hvor det serveres varm
mat (kjøttstekt). Det vanligste er kof-
fe eller sjokolade med smørbrød

- og kakor til. I gamle dager var det mere vanlig med varm mat.
192. Ukjent.
193. — " —
194. Jeg har ikke hørt at dette var tilfelle.
195. Som regel var folk fra hele grunn da møtt opp på begravelsesdagen, så arbeidet ble sluttet av den grunn, men det var ikke noe bestemt skikk sluttet arbeidet.
196. Nå er det ikke skikk her å ha sending med seg til begravelsen, men før tenkte nok underliden at de hadde sendinger med seg når de møtte fram.
197. Det var ikke skikk å sende gaver dagen i forveien.
198. Se svar på sp. 197!
199. — " —
200. Ukjent.
201. — " —
202. Som før nevnt har det ikke vært alkoholforbruk i begravelsen her.
203. Se svar på sp. 202!
204. Det er nå vanlig å bestille kranser fra byen. Kransene blir da sendt direkte fra kransehandleriet til begravelsesgården med opplysning om hvem som har gitt kranse.
205. Det er en meget gammel skikk her at en sendte kranse eller hadde de kranse med. Det er ca. 30-40 år siden det ble skikk å bestille

Kranser fra kransbinderi.

206. Før laget de kranser hjemme. Den ble laget av lyng (helst røsslyng), riener og vakre blad. En hadde også blomster (helst ville blomster) som pynt.
207. De fleste kransene nå er forsynt med silkebånd med påskrift. Dennes skikkelse begynte en litt eller litt med eller at en tok til å bestille kranser fra kransbinderi.
208. Det er vanlig at flere enn en krans blir lagt på kisten led og sagt av en kort tale. De andre blir festet til kisten uten noen tale.
209. Ombrunt alle kranser følger med kisten når den settes i grava. Men det hender at en eller to kranser blir tatt av kisten og lagt på grava når den er fylt med jord, helst slike som ikke falmer så snart.
210. Bevertningen nå under begravelsen er svart på ved sp. 191.
211. Begravelsesmåltidet blir allikevel servert hjemme.
212. Det ^{er} vanskelig å oppgi noen bestemt tid for den skikkelsen, men jeg skulle tro at den begynte da en tok til å bestille kranser fra byene.